

Шевчук Віктор Михайлович,
*професор кафедри криміналістики
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник НДІ
вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України,
заслужений юрист України,
ORCID ID: 0000-0001-8058-3071,
м. Харків, Україна*

КРИМІНАЛІСТИКА В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Воєнні реалії сьогодення та збройна агресія Російської Федерації на території України суттєво вплинула на всі сфери життєдіяльності нашої держави, в тому числі і на діяльність органів кримінальної юстиції в контексті забезпечення захисту прав і свобод людини. Російські окупаційні війська, порушую-

чи норми Міжнародного гуманітарного права, закони та звичаї ведення війни, завдають ударів по критичній інфраструктурі та житлу цивільного населення, вчиняють масові вбивства мирних людей, гвалтування жінок і дітей, мародерство [6, с. 896]. Фактично російські окупанти ведуть війну проти цивільного населення. Крім жажливих руйнувань цивільних об'єктів, вбивств мирного населення, агресор систематично пошкоджує енергетичну інфраструктуру України, завдаючи значних збитків державі та порушуючи права і свободи мирного населення, як на тимчасово окупованих територіях та в районах проведення бойових дій [9, с. 34].

Варто зауважити, що на сьогодні вся система конституційного механізму, охорони та захисту прав і свобод людини та громадянина працює за правилами воєнного стану. Саме тому особливості актуальності набувають питання втручання держави у сферу приватних інтересів громадян, обґрунтованості дискреційних повноважень органів державної влади та обмеження прав і свобод людини в особливий період воєнного стану. Однак закріплення переліку прав людини, які не можуть бути обмежені навіть під час воєнного стану, є конституційною гарантією прав людини і громадянина. Влада та суспільство розуміють, що за будь-які спроби неправомірного використання режиму воєнного стану уповноваженими особами законодавчо визначені різні види відповідальності. З огляду на це, можна констатувати, що, попри війну, наша держава намагається максимально забезпечувати дотримання принципів захисту прав і свобод громадян [1, с. 4].

В сучасних реаліях війни одним із головних завдань України сьогодні є відсіч збройної агресії РФ та поновлення порушених прав і свобод людини, а також забезпечення принципу невідворотності відповідальності винних осіб у вчиненні злочинів, пов'язаних із вторгненням російських загарбників на терени нашої країни. Відомо, що докази та доказування – основа будь-якого процесу, і від того, наскільки якісно та повно під час досудового розслідування буде зібрана доказова база,

залежить ефективність розгляду кримінального провадження в суді і швидкість досягнення мети правосуддя [3, с. 2475]. Крім цього, в реаліях сьогодення простежується процес перезавантаження криміналістики та необхідність проведення нових наукових досліджень в умовах прагнення до європейських стандартів у сфері протидії злочинності крізь призму забезпечення захисту прав і свобод людини. Серед них, на наш погляд, одним із найбільш актуальних напрямів є підвищення ефективності розслідування воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду в контексті врахування європейських стандартів у сфері протидії злочинності.

У цьому контексті й перед криміналістикою сьогодні постають нові завдання, спрямовані на адаптацію, формування криміналістичних знань до умов війни та реформування вітчизняного законодавства до міжнародних стандартів Європейського Союзу. Прагнення України успішно реформувати судочинство та досудове розслідування, імплементувати прийняті міжнародною спільнотою засади, принципи, методологію діяльності слідчих, детективів, прокурорів, суддів, судових експертів вимагають передусім дотримання міжнародних стандартів функціонування певного правового інституту, розуміння обов'язків, які держава повинна взяти на себе та гарантувати суспільству їх ефективне виконання [4, с. 70-82].

Під час війни арсенал традиційних криміналістичних засобів і форм збирання доказів вчинення воєнних злочинів в Україні доволі обмежений через небезпеку для всіх учасників слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та неможливість безпосереднього доступу до місця події [6, с. 370], тому виникає потреба у застосуванні інструментів цифрової криміналістики та технологій штучного інтелекту. Крім цього, про європейський вектор розвитку криміналістики та судової експертизи в Україні свідчить застосування європейських стандартів доказування під час кримінального провадження [14, с. 87].

Сьогодні важливо враховувати, що для судового розгляду

воєнних злочинів, зокрема, як для судів України, так і будь-якого міжнародного суду основоположним буде встановлення причинно-наслідкового зв'язку між винними діями країни-агресора й не тільки окремих військових російських окупантів, а й військово-політичного керівництва РФ та наслідками, що настали, тобто заподіяною шкодою. Для цього досить важливим є правильна робота з доказовою базою, зокрема, збирання, документування та розслідування воєнних злочинів та військових кримінальних правопорушень має здійснюватися з врахуванням міжнародного досвіду та європейських стандартів доказування [13, с. 362].

При цьому, варто враховувати, що однією із проблем використання технологій штучного інтелекту під час досудового розслідування можливим є порушення прав людини (щодо захисту конфіденційності особистих даних і втручання у приватне життя). Тому важливо не перебільшувати потенціал і переваги штучного інтелекту: варто зважати на його окремі недоліки. Убачаємо, що застосовувати штучний інтелект у судочинстві та правоохоронній діяльності припустимо тільки за умови обов'язкового дотримання принципів верховенства права, основних прав людини, поваги до її честі й гідності, рівності перед законом і судом, пропорційності, змагальності сторін, прозорості, неупередженості та справедливості тощо.

Отже, застосування штучного інтелекту може бути корисним для ефективного розслідування воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду й допомогти встановити винних і притягти їх до відповідальності за вчиненні злочини. Проте, варто зазначити, що використання таких технологій в розслідуванні цієї категорії злочинів має свої виклики та обмеження. Один з найбільших викликів полягає у тому, що війна є ситуацією, в якій може бути складно отримати достовірну інформацію через високу ступінь конфлікту та непередбачуваність ситуації на місці. Також, існує ризик використання штучного інтелекту для переслідування політичних опонентів або некоректного відображення даних через певні алгоритмічні

недосконалості [11, с. 99].

Крім того, важливо враховувати законодавчі обмеження щодо застосування штучного інтелекту в розслідуванні цієї категорії злочинів, зокрема, заборони на використання деяких видів даних, які можуть порушувати права людини [2, с. 139]. Усі ці фактори потребують ретельного аналізу та планування перед застосуванням штучного інтелекту в розслідуванні злочинів [7, с. 75]. Водночас, застосування штучного інтелекту є потужним інструментом в розслідуванні воєнних злочинів в Україні та може допомогти забезпечити справедливість та притягнути винних до відповідальності за вчинення таких міжнародних злочинів.

За таких обставин головним завданням криміналістики є розроблення та застосування засобів, прийомів та методів, що дозволяють збирати, досліджувати, використовувати доказову інформацію в умовах війни та глобальних загроз. У зв'язку із цим, гостро постало питання щодо створення та запровадження дієвого та ефективного механізму забезпечення захисту прав і свобод людини та громадянина, а також дотримання міжнародних стандартів та принципів досудового розслідування і судового розгляду у світлі стандартів Конвенції з прав людини і основоположних свобод [8, с. 12-14].

У цьому контексті нагальною стає потреба у процесі розслідування воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду дотримання загальновизнаних європейських та міжнародних стандартів. Повага до таких стандартів, дотримання принципів у галузі забезпечення прав людини та норм міжнародних документів, приведення їх у відповідність до національного законодавства є необхідною умовою повноправного членства України у ЄС та запорукою успішної побудови правової держави на основі створення якісно нової системи процесуальних гарантій, а також ефективного забезпечення прав людини і громадянина у кримінальному процесі. Важливим також є врахування критеріїв ефективності розслідування як-то: незалежність та неупередженість, відповідність повноважень,

ретельність оперативність, залучення потерпілого та громадський контроль та ін. [10, с. 11].

Таким чином, сьогодні спостерігається тенденція зміна вектора криміналістичних досліджень в Україні та наближення його до єдиного європейського простору. Прагнення до євроінтеграції та проведення широкого спектру реформ у політичній, соціально-економічній та правовій сферах обумовлюють не тільки удосконалення положень чинних законодавчих актів, а й створення зовсім нових, що відповідають загальновизнаним світовим стандартам та, як правило, ґрунтуються на принципах охорони та захисту прав людини і громадянина. Тому подальші перспективи формування і розвитку криміналістичних знань передбачають необхідність перезавантаження та модернізації існуючої сьогодні парадигми криміналістики в умовах прагнення до європейських стандартів у сфері протидії злочинності в контексті забезпечення захисту прав і свобод людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Благута Р. Висновки та уроки війни в Україні (рік стрімких реформ у сфері права). *Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки: збірник тез Міжнародного круглого столу* (м. Львів, 23 лютого, 2023 р.) / упор. Л. В. Павлик, У. О. Цмоць. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. С. 3-8.

2. Baltrūnienė J., Shevchuk V. Artificial Intelligence Technologies in Law Enforcement and Justice: Ukrainian and European experience. *Цифрова трансформація кримінального провадження в умовах воєнного стану* : мат-ли Всеукр. круглого столу (Харків, 16.12.2022). Х., 2022. С.135-140.

3. Vapniarchuk V. V., Trofymenko V. M., Shylo O. G., & Maryniv V. I. Standards of criminal procedure evidence. *Quarterly*, 7(37), 2018, 2473–2482.

4. Горпинюк О. П. Застосування стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у кримінальних провадженнях в Україні: навч.-метод. посібник. Львів: Льв-

ДУВС, 2020. 224 с. С. 70-82.

5. Дуфенюк О. Розслідування воєнних злочинів: логістичні, криміналістичні та судово-медичні питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 369—374.

6. Konovalova V. O., Shevchuk V. M. Modern criminalistics in the conditions of war: problems of adaptation and reload. *Modern research in world science: Proceedings of the 5th International scientific and practical conference (August 7-9, 2022)*. SPC - Sci-conf. com.ua. Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 896-903.

7. Konovalova V.O., Shevchuk V.M. Digital criminalistics as a strategic direction of formation of criminalistic knowledge. *Advanced discoveries of modern science: experience, approaches and innovations: collection of scientific papers «SCIENTIA» III International Scientific and Theoretical Conference, January 20, 2023*. Amsterdam: European Scientific Platform. Pp. 73-77.

8. Кучинська О. П., Фулей Т. І., Бараннік Р. В. Принципи кримінального провадження у світлі практики Європейського суду з прав людини : монографія. Ніжин : Вид-во «Аспект-Поліграф», 2013. 228 с.

9. Матулене С., Шевчук В., Балтрунене Ю. Штучний інтелект в діяльності органів правопорядку та юстиції: український та європейський досвід. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 4 (29). 2022. С.12-46.

10. Принципи ефективного розслідування відповідно до практики Європейського суду з прав людини: наук.-метод. рекомендації / К.Л. Богайчук Є.О. Гладкова, Т.М. Малиновська та ін. Харків, 2017. 81 с.

11. Shevchuk V.M. The role of digital technologies in the investigation of warcrimes in Ukraine: criminalistic problems. *Grail of Science: International scientific journal*. № 25 (March, 2023). 2023. Pp. 97-110.

12. Shevchuk V. Tasks of criminalistics in modern conditions of war. *Український дослідницький простір в умовах війни: адаптація й перезавантаження технічних та юридичних наук: міжн. наук.-практ. конф. (Харків-Рига, 31 травня 2022 р.)*. Хар-

ків, 2022. С. 28-30.

13. Shevchuk V.M. Modern criminalistics in the conditions of war and global challenges XXI century: problems today and development prospects. *Problemy Współczesnej kryminalistyki*. T. XXVI. Redakcja: Tadeusza Tomaszewskiego, Ewy Gruzy, Mieczysława Goca. Warszawa 2022. Pp. 359 - 374.

14. Шепітько В. Ю. Формування доктрини криміналістики та судової експертизи в Україні – шлях до єдиного європейського криміналістичного простору. *Право України*. 2022. № 2. С. 76-90.